

Greenbergian Word Order Correlations. Language, 1992. 68/1. P. 81–138. 4. 56. 11. Rijkhoff Jan, Dik Bakker. Language Sampling. Linguistic Typology, 1998. 2/3. P. 263–314. 12. Van der Auwera, J., C. Temurcu. Semantic Maps. Encyclopedia of Language and Linguistics (2nd edition) / ed. Brown, Keith. Oxford: Elsevier, 2006. P. 131–134. 13. Van der Auwera, Johan, Vladimir A. Plungian. Modality's Semantic Map. Linguistic Typology, 1998. 2/1. P. 79-124.

УДК 811.161.2'42:821.161.2 – 94

Мостова С. М., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДИСКУРС ЩОДЕННИКА ЯК НАРАТИВІЗАЦІЯ ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ О. ГОНЧАРА

У статті проаналізовано лінгвістичне вивчення дискурсу щоденника на матеріалі «Щоденників» О. Гончара. У фокусі уваги цього дослідження щоденникові записи постають проєкцією мовної особистості письменника та рефлексією мовосвідомості автора. Процес ведення щоденника розглядається як комунікативна цінність текстотворення.

Ключові слова: дискурс, щоденник, комунікативна діяльність, досвід О. Гончара, рефлексія.

Аналіз українського дискурсу щоденника ґрунтується насамперед на пізнанні особливостей художнього мовлення та вивченні характерних його ознак. Відповідно, у когнітивній лінгвістиці проблемами вивчення дискурсу та дискурсивних категорій займаються В. Григор'єва, В. Касевич, Г. Колшанський, О. Кубрякова, Т. Радзівська та інші. А. Залізник звернулася до питання особливостей адресата у щоденнику, Т. Радзівська у праці «Дискурсивний простір: історико-лінгвістичний вимір» розглядає дискурс щоденника і наративізацію, Ю. Падар досліджувала оцінку у спогадах і щоденниках на матеріалі текстів С. Чикаленка.

Доцільною є репрезентація текстотворення в дискурсі щоденників як комунікативної діяльності О. Гончара. Адже в записах відображені результати та особливості пізнання письменником навколишнього світу і самого себе. Кожна особистість має свій унікальний досвід, відображений у способі сприйняття категоризації світу, у системі цінностей. Людина ж у духовній самосвідомості, як справедливо зазначає М. Одинцова, «центр двох всесвітів – зовнішнього, фізичного, і внутрішнього, духовного» [Одинцова, с. 8].

Рефлексія митців слова на світ постає письменницьким художнім доробком, що вибирає філософію свого часу, його прагнення, культурний досвід. Така рефлексія корелює із творчим задумом О. Гончара. Тож лінгвістичне прочитання дискурсу «Щоденників» виявляє аксіологічні настанови у сприйнятті життєвих реалій, вербалізованих у слові. Як зазначає І. Сирко, у ХХ ст. для багатьох письменників щоденник перестає бути чернеткою та збіркою заготовок для майбутніх книжок. Він переростає рамки інтимних «розмов про себе, стаючи іноді «головною книгою життя». В українській лінгвокультурі лише в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. щоденники

стали формою особистісного самовираження, зокрема, цю тенденцію засвідчують і «Щоденники» О. Гончара [Сирко, 7].

Враховуючи філологічні здобутки, відомо, що саме щоденник і щоденникова діяльність утворюють дискурс. Якщо цитувати визначення дискурсу Н. Арутюнової, то дискурс – це текст, «занурений у життя» [Арутюнова, с. 136]. Адже саме у межах дискурсу можливе пізнання, власне комунікація, метою якої є розуміння інтенції, прагматичного складника тексту, яке неможливе без вираження авторського ставлення, оцінки, маніфестації власної ціннісної парадигми в ньому [Селіванова, с. 6]. На думку Ю. Степанова, саме явище дискурсу є доказом тези «Мова – дім духу» і, певною мірою, тези «Мова – дім буття». Тож ведення щоденника є різновидом комунікативної діяльності.

Сам концепт щоденника влучно відображає специфіку його ведення – різновид діяльності, яка реалізується кожного дня. Справді, якщо звернутися до внутрішньої форми одиниць на позначення щоденника в європейських мовах, то можна побачити, що вони фіксують зв'язок з поняттям дня: укр. щоденник, рос. дневник, пол. dziennik, нім. Tagebuch, італ. diario, англ. diary. Це говорить про те, що сама мовна номінація концепту вказує на семантику щоденності, а мовленнєва діяльність постає у вигляді повторюваних дій [Радзівська, с. 249]. Цікавим підтвердженням такої думки може бути запис О. Гончара. Навіть в останні роки, переживши три інфаркти й інсульт, письменник занотував у щоденнику: *«Ждуть від тебе люди підтримки, а сили тануть. Рядок написати і то дається нелегко. Але якщо вже тобі дано, якщо від тебе ждуть, ти мушиш давати підтримку, маєш нести іншим себе – до останнього. Хоч слово, хоч крихту душі – роздай усе, в цьому смисл»* (3).

Лінгвістичне вивчення дискурсу щоденника передбачає різноманітні підходи, серед яких: 1) моделювання щоденникової діяльності, 2) виділення типових випадків ведення щоденників та основних тенденцій, що характеризують щоденникове текстотворення, 3) опис і характеристика щоденникового тексту в єдності мовних, психолінгвістичних, культурних, екстралінгвальних обставин, які впливали на суб'єкта і спонукали до творчості. Часто в дискурсі щоденника можна простежити діяльність автора в ролі «діяча», ролі «хронікера», ролі «носія психологічного стану», ролі «того, хто пише». Це пов'язано із широкими можливостями щоденника. Природно, що в кожному випадку зазначені ролі індивідуальні. Наприклад, О. Гончар реалізує себе в кількох різних ролях, що відображається в численних записках. Включає у свої записи будь-які відомості, які хотів би зберегти, а саме: чернетки листів, сюжети творів, почуті анекдоти або історії, цікаві відомості й факти, власні або чужі спостереження, думки, які автор із певних причин вважає такими, що заслуговують на збереження.

На думку Ф. Бацевича, щоденник – це тип автокомунікації, тобто спілкування «Его» адресанта зі своїм «Alter Ego». Стилїстика щоденникових записів зумовлена всіма можливими виявами особистості (Я-інтелектуальне, Я-емоційне, Я-духовне тощо). Залежно від переважання того або іншого начала змінюється «характер викладу» [Бацевич, с. 106]. Ведення щоденника представлене ситуаціями, коли в носія мови виникає бажання фіксувати певну інформацію про події дня, що пояснюється потребою бути на самоті або ж займатися письмом, коли виникає внутрішня необхідність

у породженні текстів. У цьому разі доречно апелювати до «суб'єктивної реальності» – того, як людина мислить та уявляє себе і свій світ. Це також «духовне озброєння» і «розумове спорядження» людини. Окрім того, щоденник характеризується автоадресованістю, зверненістю до самого себе, що породжує докори, питання, вигук. Автоадресованість зумовлює різноманітні особливості щоденникового дискурсу. Роль автокомунікативної функції виявляється в тому, що інформація, яка фіксується в щоденникових записах, важлива й цінна, передовсім, для самого автора. Принагідно, Ю. Падар вказує, що в щоденникових записах, спогадах, епістолярній спадщині митець «виступає назовні», межа між особою автора і наратора стирається аж до повної її нівеляції. У щоденниках і спогадах ціннісний, аксіологічний складник виходить на перший план, адже завдання щоденника і полягає у відображенні авторського суб'єктивного погляду на дійсність» [Падар, с. 36]. Саме тому текст щоденникового жанру міститиме більше суб'єктивно-авторських коментарів, тлумачень, пояснень, супровідної інформації, ніж самого зображення конкретних подій і фактів дійсності. У щоденниковому дискурсі виявляється суб'єктивність в інтересах мовця, тобто відношення та оцінки мовця є основою для вираження ставлення автора до описуваних подій, його уявлення про достовірність тієї чи іншої інформації, його система цінностей.

Л. Мацько зазначає: «Як потаємний документ душі щоденники не виставляються напоказ, адже це – своєрідний твір, побутовий і психологічний, мистецький і філософський. У ньому не тільки перспектива, а й ретроспектива всього того, що замислювалося автором і не збулося. У щоденнику автор сам на сам і тому є сам собою. У нього нерідко виникає потреба заглибитись у себе, а часто просто сформулювати те, що вже визріло в душі і «проситься» на папір». Зазвичай думки й помисли, висловлені в щоденникових записах, глибокі й сповнені філософського осмислення. «Щоденники» – зразок власних думок і переживань автора. Цікавою є теза про жанрову відмінність мемуарів і щоденників за концепцією адресата: мемуаристика створюється «для читача», щоденники є записками «для себе». Для розуміння особливостей дискурсу щоденника важливим є той факт, що доволі часто до щоденникових записів звертаються тоді, коли з певних причин носій мови знаходиться поза межами свого кола спілкування (служба у віддаленій місцевості, мандрівка). Адже щоденники – це також сховище унікальної інформації. Тож навіть під час війни О. Гончар вів щоденник.

Як відомо, щоденник за своїм текстовим типом становить гіпертекст, що складається з низки окремих текстів. Т. Радзівська вказує, що «сукупність обставин, за яких відбувається створення мемуарного тексту, забезпечує мемуаристові максимальний ступінь свободи мовної поведінки, внаслідок чого спостерігається актуалізація стилістичної компетенції та набутих за життя мовних навичок» [Радзівська, с. 263]. Якщо звернутися до тенденцій в оформленні щоденникового наративу, то події можуть описуватися лаконічно й коротко, або ж представлятися докладними розгорнутими текстами. В О. Гончара зустрічаємо запис 15. 01. [19]73: «*Треба б частіше вести щоденник. Бо серед літератури вигаданої значення особливе мають і матимуть достовірні особисті свідчення людей*» (2). О. Гончар наділений ступенем свободи у

своїй комунікативній діяльності. Він є вільним не лише у виборі лексичних і синтаксичних засобів, вільним у визначеному обсягу окремого запису, його стилістики та риторики, але й у виборі тем (подій) для щоденникового запису, а також у визначенні міри деталізації опису окремої події.

Нині не існує чітких класифікацій щоденника, незважаючи на те, що окремим аспектам цього жанру в лінгвістичній літературі було приділено чимало уваги. Хоча, на сьогодні вже ніхто не сумнівається, що це самостійний жанр літератури. Щоденникові записи бувають, як правило, двох типів. Одні щоденники віддзеркалюють орієнтацію автора на опис подій дня, місяця, року тощо; інші – міркування, «потік свідомості», опис асоціацій тощо. Особливо велике значення мають щоденники в житті творчих особистостей. За Т. Радзівською, існує два стилі щоденникових записів: *топiкальний та дескриптивний*. Вважаємо «Щоденники» О. Гончара дескриптивними, оскільки цей стиль формується тоді, коли автора при веденні щоденника «найбільше приваблює можливість створювати писемний текст, у чому вбачається додаткова можливість самореалізації» [Радзівська, с. 280]. Разом із тим слід констатувати, що дескриптивний стиль ведення щоденника досить детально представляє в тексті подію, про яку йдеться. Тож через призму щоденників розкривається мовна свідомість О. Гончара. Актуальним у такому випадку є твердження про те, що авторами щоденників стають люди з яскраво вираженою індивідуальністю, особистості часто виняткові, чия життєва парадигма набуває значення, як і психологічний матеріал.

Зауважимо, що саме щоденник – це призма бачення світу письменником, історія його досвіду, а також формування автора як особистості. Саме у щоденникових записах віддзеркалюються основні життєві віхи, а іноді записи стають своєрідною сповіддю перед читачем. Крім того, важливо зазначити, що записи нерідко охоплюють усе життя автора, що дає змогу простежити еволюцію мовної особистості, реконструювати зміст її світобачення. З огляду на це, в щоденниковому дискурсі на передній план виступає особистісне світовідчуття автора, його виняткове розуміння дійсності.

Так, специфіка щоденникового наративу формується завдяки комунікаційній цінності того, що повідомляється. Виявлення ціннісних орієнтирів та преференцій у щоденниковому дискурсі дає змогу розглядати домінантні особливості записів. Наприклад, на матеріалі проаналізованих «Щоденників» О. Гончара концепти *мова* та *віра* усвідомлюються автором як домінанти. У цьому контексті щоденник постає як документ, що фіксує мовно-мисленнєву діяльність, де досвід суб'єкта втілюється у процедурах текстотворення.

Усі означені критерії дають змогу проаналізувати та реконструювати авторську особистість. Як відомо, В. фон Гумбольдт одним із перших торкнувся питання про залежність мови від людини як її носія, бо мова повинна «оживати в мовленні чи в розумінні, цілком переходячи в суб'єкт». На його думку, «мова не є продуктом діяльності, а діяльністю», при цьому «у мові треба вбачати не лише якийсь матеріал», а «організм, що вічно себе породжує».

Підсумовуючи, зазначимо, що моделювання досвіду в дискурсі щоденників О. Гончара пов'язане з особливостями фіксованих подій та відповідними

світоглядними настановами автора. О. Гончар – письменник високого рангу, який усвідомив, що його записи в подальшому стануть відомі широкому загалу. За словами його дружини, він все ж таки збирався видати щоденник, ще й опублікувати за життя свої записи. Не випадково В. Гончар, давши до вступної статті «Записники Олеся Гончара» підзаголовок «Голос його душі», наводить сказані письменником слова із щоденника від 3 квітня 1995 р. про те, щоб твори перевидавалися, бо «не завжди ж Україна сидітиме без паперу!» (2).

Отже, щоденники забезпечують інформаційну та комунікативну цінність, постають проекцією мовної особистості письменника та рефлексією мовосвідомості автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. М. : 1990. 136 с. 2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2003. 281 с. 3. Одинцова М. П. К теории образа человека в языковой картине мира. Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки (на материале русского языка). Ч. 1. Омск, 2000. С. 8–11. 4. Паदार Ю. А. Аксіологічність в українській мемуаристиці початку ХХ століття. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2012. 5. Радзівська Т. В. Дискурсивні простори: історико-лінгвістичний вимір. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. 323 с. 6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія [підручник]. Полтава : Довкілля, К, 2006. 716 с. 7. Сирко І. Генеза жанру щоденника: історіографічний огляд. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 93-102.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гончар О. Т. Щоденники : 1943–1968 / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. К. : Веселка, 2002. Т. 1. 455 с.
2. Гончар О. Т. Щоденники : 1968–1983 / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. К. : Веселка, 2003. Т. 2. 607 с.
3. Гончар О. Т. Щоденники : 1984–1995 / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. К. : Веселка, 2004. Т. 3. 606 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.19 р.

Mostova S. M., stud.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

DIARY DISCOURSE AS A NARRATIVIZATION OF A PERSONAL EXPERIENCE OF O. GONCHAR

The article deals with the linguistic study of discourse which is based on the material of «Diaries» by O. Gonchar. In the focus of this research, diary entries are established as the projection and reflection of the linguistic personality of the writer. The process of keeping a diary is considered as the communicative value of text writing.

Therefore, the entries reflect the results and characteristics of Gonchar's communicative activity. The reflection of the word appears as a writer's artistic work that absorbs the philosophy of his time,

his aspiration and cultural experience. Moreover, the linguistic reading of the diary discourse reveals the axiological perception of the reality, verbalized in the word. As noted by I. Sirko, in the Ukrainian linguistic culture only in the second half of the 20th century - at the beginning of the XXI century diaries became a form of personal expression.

Due to the philological achievements, it is known that diary and diary activity form the discourse. If to quote the definition of discourse by N. Arutyunova, then discourse is a text immersed in life. According to Y. Stepanov, the phenomenon of discourse is the proof of the thesis «Language is the home of the spirit» and, to some extent, the thesis «Language is the home of being». So keeping a diary is a kind of communicative activity.

The concept of the diary accurately reflects the specifics of its keeping - a kind of activity that is implemented every day. Linguistic study of the diary's discourse involves a variety of approaches, including 1) modeling of diary activity; 2) the selection of typical cases of diary writing and the main tendencies characterizing diary texts; 3) description and characterization of diary texts in the unity of language, psycholinguistic, cultural, extra-linguistic circumstances, which influenced the subject and led to creativity. In the diary discourse, we can trace the activities of the author in the role of «figure», the role of «chronicler», the role of «carrier of the psychological state», the role of «the one who writes». This is due to the wide possibilities of the diary. Naturally, in each case, these roles are individual. For example, O. Gonchar realizes himself in several different roles, which is reflected in the numerous entries. He includes all the information, such as drafts of letters, scenes of works, heard jokes or stories, interesting facts, personal or other observations, thoughts which the author considered to be deserving for certain reasons to save.

O. Gonchar is endowed with a degree of freedom in his communicative activity. He is free not only in the choice of lexical and syntactical means but also in the choice of topics (events) for a diary entry, as well as in measures of detail, describing a particular event.

Thus, a diary is the prism of the vision of the writer's world, the history of his experience and the formation of the author as a person. In addition, it is important to notice that the records often cover the entire life of the author, which allows us to trace the evolution of the linguistic personality, reconstruct the content of its worldview. In this way, diaries provide informational and communicative values, appear as a projection of the linguistic personality of the writer and reflection of the author's language.

Keywords: *discourse, diary, communicative activity, the experience of O. Gonchar, reflection.*

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. Diskurs. Lingvisticheskii enciklopedicheskii slovar'. M.: 1990. 136 s.
2. Bacevych F. S. Narisy z komunikativnoji lingvistyky. Eviv: Vydavnychyj centr Lvivskoho nacional'noho universytetu im. I. Franka, 2003. 281 s.
3. Odincova M.P. K teorii obraza cheloveka v jazykovoj kartine mira. Jazyk. Chelovek. Kartina mira. Lingvoantropologicheskie i filosofskie ocherki (na materiale russkogo jazyka). Ch. 1. Omsk, 2000. S. 8–11.
4. Padar Ju. A. Aksiologichnist' v ukrainkii memuarystyky pochatku XX stolittia. Aktualni problemy ukrainkoi lingvistyky: teoriia i praktyka. 2012.
5. Radziivska T. V. Dyskursyvni prostory: istoryko-lingvistychnyj vymir. Kyiv: DP «Informacijno-analitychne agentstvo», 2018. 323 s.
6. Selivanova O. O. Suchasna lingvistyka: terminologichna encyklopediia. Poltava : Dovkillia. K, 2006. 716 s.
7. Syrko I. Henezha zhanru schodennyka: istoriografichnyj ohliad. Ukrajinška mova. 2013. № 4. S. 93–102.

SOURCES

1. Honchar O. T. Schodennyky : 1943–1968 / uporiad., pidhot. tekstiv, iliustr. materialu ta peredm. V. D. Honchar. K. : Veselka, 2002. T. 1. 455 s.
2. Honchar O. T. Schodennyky : 1968–1983 / uporiad., pidhot. tekstiv, iliustr. materialu ta peredm. V. D. Honchar. K. : Veselka, 2003. T. 2. 607 s.
3. Honchar O. T. Schodennyky : 1984– 995 / uporiad., pidhot. tekstiv, iliustr. materialu ta peredm. V. D. Honchar. K. : Veselka, 2004. T. 3. 606 s.

УДК 81'25:134, 2

Невинна Ю. П., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКОГО МЕНЮ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Тапас як складовий елемент іспанського меню відносять до безеквівалентної лексики, що тільки ускладнює переклад таких одиниць. Реалія – одна з найскладніших одиниць для дослідження, адже такі одиниці належать до безеквівалентної лексики, екзотизмів, слів із культурним компонентом. У вітчизняному мовознавстві питанням реалії займалися: Р. Зорівчак, С. Влахов, С. Флорін, В. Виноградов та інші. В Іспанії це одна з найпопулярніших тем для дослідження. Але деякі лінгвісти та перекладознавці взагалі не виділяють термін «реалії», наприклад, А. Попович, у словнику перекладознавчого аналізу.

Задля досягнення адекватного перекладу назв страв національної кухні використовують транскрипцію та транслітерацію, калькування, описовий, узагальнений та трансформаційний способи перекладу.

*Під час дослідження перекладу назв страв національної кухні Іспанії було виявлено, що найдоцільніше перекладати їх змішаним способом, поєднуючи транскрипцію, транслітерацію або калькування та описовий переклад (даючи його у виносі). Але найчастотнішими є транскрипція, калькування та реномінація (посдання попередньо зазначених трансформацій з описовим перекладом) (*tapas-tapas*, (транскрипція); *tortilla – тортілья* (транслітерація); *pinchos – пінчос*, (транскрипція+бажано давати пояснення-зноску внизу сторінки, що це *tapas*, але на спажці (притаманні Північній Іспанії)); *pan catalán – каталонський хліб* (калька), *gazpacho, salmorejo – гаспачо, сальморехо* (транскрипція), *paella – паелья* (транслітерація).*

*У випадку, коли немає відповідника в мові перекладу: *fabada – фабада*, *jamón – хамон*, *churros – чуррос* (традиційні іспанські пончики, якими іспанці снідають, як правило, у неділю), *boquerones – іспанський варіант української мойви*. Найчастіше будемо зустрічати кальку, транслітерацію з реномінацією чи просто описовий переклад: *chocos – кальмари*, які готують ся в клярі, але нарізаються вздовж, а не кільцями (не плутати з *salatares fritas*), тощо.*

Ключові слова: переклад, безеквівалентна лексика, реалія, транскрипція, калька, описовий переклад, реномінація.

Попри своє поширене вживання у міждисциплінарних дослідженнях і працях, термін «реалія» і досі немає загальноприйнятої єдиної дефініції. Так, Фернандо Антоніо Руано Фахас вважає «реаліями» особливі одиниці, знаки чи символи, що позначають явища, процеси, традиції, звичаї певної місцевості, які не мають відповідників